

بحران شناسی فرهنگی روابط بین الملل در سال ۲۰۱۶ بر اساس مدل مکعب بحران هرمان

(صفحات ۷۱ تا ۱۰۴)

احسان طاهری حاجی وند^۱

پذیرش: ۹۶/۱۰/۸

دریافت: ۹۶/۴/۲۳

چکیده

اگرچه استیلای طولانی مدت مکتب رئالیسم بر سپهر تئوریک روابط بین‌الملل و وجود همیشگی سایه جنگ بر سر بشریت که منجر به وقوع جنگ‌های جهانی، جنگ سرد و درحال حاضر نیز جنگ‌های نیابتی و مسئله تروریسم شده و جایی برای رسیدگی عمیق به مسائل غیرسیاسی، غیرنظامی و غیرامنیتی در روابط بین‌الملل باقی نگذاشته است، لیکن این امر نافی نقش و اهمیت فرهنگ و بحران‌های فرهنگی در روابط بین‌الملل نیست و روابط بین‌الملل ناگزیر از مطالعه و واکاوی آنها است. این پژوهش با طرح این سؤال که «بحران‌های فرهنگی روابط بین‌الملل در سال ۲۰۱۶ میلادی براساس مدل مکعب بحران چارلز هرمان چگونه واکاوی و تفسیر می‌شوند؟» به روش تحلیل کیفی محتوا و بر اساس مدل مذکور به بررسی و ارزیابی این فرضیه می‌پردازد که «تخریب کلیسای ساعت، دیوار

ehsantaheri@iran.ir

۱. دانشجوی دکترای روابط بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)

باستانی آشوری و بخش‌هایی از قلعه پالمیرا از نوع بحران‌های برنامه‌ای و قابل پیش‌بینی بوده که دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری بلندمدت است و منجر به پاکسازی فرهنگی و هویتی می‌گردد. همچنین نابودی موزه تاریخ طبیعی دهلی‌نو، معبد پوتینگال و کلیسای سنت آگوستینو و فروریختن برج روتبا و از نوع بحران‌های نوظهور و غافلگیرانه بوده که دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری بلندمدت بوده و منجر به پاکسازی هویتی خواهد شد. از سوی دیگر نابردباری مذهبی در میانمار و بحرین از نوع بحران‌های انعکاسی و قابل پیش‌بینی بوده که دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری کوتاه مدت است و منجر به پاکسازی مذهبی می‌گردد و نهایتاً پروژه یا پروسه جهانی شدن، بحران پناهجویان و تهاجم فرهنگی نیز از بحران‌های برنامه‌ای و قابل پیش‌بینی بوده که دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری بلندمدت می‌باشد و منجر به نابودی تنوع فرهنگی، نقض امنیت فرهنگی اروپا و پاکسازی هویتی می‌گردد».

واژگان کلیدی: بحران، فرهنگ، بحران فرهنگی، چارلز هرمان، روابط بین‌الملل.

مقدمه

جهان در سال ۲۰۱۶ نسبت به سال گذشته‌اش کمتر صلح‌آمیز بوده است. جنگ آفرینی‌های گروه تروریستی داعش در منطقه خاورمیانه و برخی نقاط اروپا، خروج بریتانیا از اتحادیه اروپا و تهدید همگرایی و چندجانبه‌گرایی و منازعات موافقان و مخالفان آن، انجام بزرگترین آزمایش هسته‌ای کره شمالی، بروز کودتا در ترکیه، بروز اختلاف میان ارمنستان و آذربایجان، ترور سفیر روسیه در ترکیه، عزل رئیس‌جمهور کره جنوبی، قطع روابط ایران و عربستان و مسئله مهاجرت از وقایعی است که صلح و امنیت بین‌المللی را در سال ۲۰۱۶ دچار وضعیت به خصوص و ویژه‌ای کرده است. از سوی دیگر وقوع حوادث طبیعی و انسانی مختلفی از جمله زمین‌لرزه، آتش‌سوزی، رانش زمین و... نیز بر عمق فجایع تهدیدکننده صلح و امنیت بین‌المللی در این سال افزوده و زمینه را برای بروز بحران‌های مختلفی فراهم ساخته است.

موسسه‌ی صلح و اقتصاد^۱، در گزارشی که به بررسی وضعیت صلح جهانی در سال ۲۰۱۶ پرداخته است، به کاهش ۰/۲۹ درصدی صلح جهانی (GPI)^۲ نسبت به سال ۲۰۱۵ و کاهش ۲/۴۴ درصدی این شاخص نسبت به سال ۲۰۰۸ اشاره داشته است. برابر این گزارش، اگرچه که آرامش در ۸۱ کشور بهبود یافته، اما اوضاع در ۷۹ کشور رو به وخامت گذاشته است. امنیت اجتماعی و آسایش خاطر جوامع و دامنه‌ی درگیری‌های جاری بدتر شده و این در حالی است که برای شاخص نظامی‌گری مقادیر کمی بهبود ثبت شده است. بدترین وضعیت در میان شاخص‌ها، به تروریسم و تاثیرات آن و همچنین بی‌ثباتی سیاسی اختصاص پیدا کرده است. به عبارت دیگر، تاثیر تروریسم در ۷۷ کشور رو به وخامت گذاشته در حالی که در ۴۸ کشور با بهبود روبرو شده است که در این میان بزرگترین مناطق آسیب‌پذیر از تاثیرات تروریسم در سال ۲۰۱۶، خاورمیانه و شمال آفریقا بوده است (Report of Global Peace Index، ۲۰۱۶: ۲۵-۲۴). در هر صورت، جهان معاصر با بحران‌های متعددی روبرو است و طبیعی است در چنین جهانی که بشریت هنوز درگیر نجات حیات و بقای خود

^۱ Institute for Economics and Peace (IEP)

^۲ Global Peace Index

است، سخن از فرهنگ و بحران‌های فرهنگی، به ویژه برای آنانی که معتقد به تقدم سیاست بر فرهنگ هستند، صحبت بی‌جا و کم‌اهمیتی به نظر برسد. همچنین بسیاری از اندیشمندان سیاسی فرهنگ را رونمای سایر امور و امری غیرعینی و ناملموس دانسته و خود را بی‌مسئولیت در قبال آن می‌پنداشته‌اند. لیکن از نقطه نظر منشاء‌شناسی فرهنگی بحران‌ها و این فرضیه که ریشه‌ی بسیاری از وضعیت‌های بحرانی را می‌توان در فرهنگ و بی‌توجهی به آن دنبال کرد، به خصوص از دیدگاه اندیشمندانی که معتقد به تقدم فرهنگ بر سیاست هستند، شناسایی بحران‌های فرهنگی اهمیت می‌یابد و روابط بین‌الملل ناگزیر از مواجهه، مطالعه، بررسی و واکاوی آن‌ها و تاثیراتی است که بر مفاهیم مهمی همچون صلح و امنیت بین‌المللی دارند. بحران در واقع فرایندی دارد که از شناخت آغاز می‌شود، با منشاء‌شناسی و سپس راهبردسنجی ادامه می‌یابد و در نهایت با ارائه‌ی استراتژی‌هایی در زمینه‌ی رفع نسبی و یا کامل بحران به سرانجام می‌رسد. اساساً واژه‌ی بحران شناس^۱ جزئی از واژگان نوظهور در ادبیات سیاسی و مطالعات میان‌رشته‌ای به شمار می‌رود و کارکرد نوپدیدي نیز در زمینه‌ی شناسایی بحران‌ها دارد. بحران‌شناسی فرهنگی به عنوان رشته‌ای از پژوهش‌های علمی جدید می‌تواند آغازگر فصل نوینی از تحقیق پیرامون رابطه فرهنگ و سیاست و روابط بین‌الملل باشد. با توجه به جامعیت فرهنگ و ابعاد گوناگون فرهنگ انتظار می‌رود بحران‌های فرهنگی در صحنه روابط بین‌الملل نیز ابعاد وسیعی یافته و تاثیرات بسیار عمیقی از خود برجای گذارند و از همین رو، این پژوهش کوشیده است به دنبال یافتن پاسخ‌هایی برای این پرسش باشد که: «بحران‌های فرهنگی روابط بین‌الملل در سال ۲۰۱۶ میلادی براساس مدل مکعب بحران چارلز هرمان چگونه واکاوی و تفسیر می‌شوند؟»

۱. ادبیات پژوهش

۱-۱. ادبیات تجربی

به دلایل فوق‌الذکر، در میان پژوهش‌های میان‌رشته‌ای که با موضوع شناخت بحران‌های فرهنگی روابط بین‌الملل ارتباط معناداری داشته باشد، پژوهش‌های چندانی

^۱ Crisisolog

یافت نمی‌شود و اغلب تحقیقات انجام شده نزدیک به حوزه موضوعی این پژوهش، به طور کلی به نقش فرهنگ در روابط بین‌الملل و یا به خودی خود، تاثیر بحران‌های گوناگون بر فرهنگ پرداخته است. حال آنکه بررسی بحران‌شناسانه فرهنگی روابط بین‌الملل با دو وجه تمرکز بر یک سال مشخص میلادی و براساس یک مدل علمی مشخص به نام مدل مکعب بحران، موضوع این پژوهش، را می‌توان از وجوه منحصر به فرد و نوآورانه در این پژوهش عنوان نمود که نگارنده تلاش داشته تا در این مجال، به ارائه تحلیلی مختصر و اجمالی پیرامون آن پردازد. با این حال، به نظر می‌رسد بتوان برخی آثار پژوهشی پراکنده را پیشینه‌ای برای پیشبرد بخش‌هایی از این پژوهش عنوان نمود. از آن جمله می‌توان به مقاله «فرهنگ، سیاست و روابط بین‌الملل» (نقیب زاده، ۱۳۷۹) اشاره کرد که در آن ضمن اذعان به ابهامات گسترده مفهومی در مورد فرهنگ، به چیستی ماهیت آن، رابطه فرهنگ و سیاست و تاثیر داده‌های فرهنگی بر سیاست خارجی پرداخته شده است.

در مقاله «تبیین جایگاه فرهنگ در نظریه‌های سیاست و روابط بین‌الملل: فرهنگ به عنوان عرصه‌ای برای تعامل یا تقابل» (رضایی و ترابی، ۱۳۸۹)، تلاش شده تا ضمن برجسته‌سازی نقش و اهمیت فرهنگ در سیاست و روابط بین‌الملل به این نکته پرداخته شود که نظریات سنتی روابط بین‌الملل یا آن دسته از نظریاتی که جریان اصلی تئوریک روابط بین‌الملل را تشکیل می‌دهند به نقش و اهمیت فرهنگ غفلت ورزیده‌اند. همچنین در مقاله «فرهنگ به مثابه قدرت در روابط بین‌الملل؛ قدرت فرهنگ در برابر فرهنگ قدرت» (جمشیدی و نقدی، ۱۳۹۶) به اهمیت نقش قدرت دولت‌ها در تنظیم روابط خارجی و چرخش قدرت از نوع سخت به نرم اشاره شده و به بحث درباره چگونگی تاثیر فرهنگ و مولفه‌های فرهنگی بر افزایش قدرت دولت در تعاملات میان دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی پرداخته است. در مقاله دیگری با عنوان «فرهنگ در نظریه‌های روابط بین‌الملل؛ محرک جنگ یا صلح» (بیات، ۱۳۸۸) نویسنده با سئوالی نسبتاً تکراری اما پاسخی متفاوت کوشیده است در جواب به این سؤال که فرهنگ چه نقشی در روابط بین‌الملل و نظریه‌های آن داشته این گونه پاسخ دهد که نویسندگان متون مختلف روابط بین‌الملل آن گونه که گفته می‌شود هم نسبت

به فرهنگ و نقش آن در روابط بین‌الملل بی‌توجه نبوده و در ادامه به ارائه توضیحاتی درباره جایگاه فرهنگ در نظریه‌های مختلف پرداخته است. همچنین در کتاب «ارزش فرهنگی و بحران مشروعیت»^۱ (Holden, 2006) نویسنده پس از دسته‌بندی و تبیین ارزشهای فرهنگی و اشاره به زمینه‌های فرهنگی، اقدام به ارائه توضیحاتی پیرامون ناسازگاری نگرانی‌های ارزشی، نقش رسانه‌ها و در نهایت ایجاد و توسعه یک مشروعیت جدید می‌نماید.

۱-۲. ادبیات نظری

سیطره طولانی مدت نظریه رئالیسم کلاسیک بر فضای روابط بین‌الملل و به ویژه نئورئالیسم در صد سال گذشته و اولویت یافتن ارزش‌های سخت و سستی این مکتب که مشتمل بر قدرت، بقا و خودیاری است، بیشتر از هر عامل دیگری فضای روابط بین‌الملل را نسبت به توجهات به فرهنگ و شناخت و درک ضرورت آن غافل ساخته و در عوض به صورت کاذبی بر مولفه بیشینه‌سازی قدرت نظامی و تسلیحاتی، گریزناپذیری مسئله جنگ، عدم اعتماد به سازوکارهای چندجانبه‌گرایی بین‌المللی و کارکرد سازمان‌ها و اصل همکاری تاکید شده است. رئالیسم نه تنها توجهی به فرهنگ و مسائل هویتی و تمدنی نداشته، بلکه این دسته از موضوعات را از قبیل موضوعاتی موسوم به سیاست ادنی یا دانی^۲ دانسته است و همواره حاکمان را از توجه به آن‌ها بر حذر و حکمرانی مطلوب خود را بدون توجه به چنین مسائلی بر ساخته و معرفی کرده است. در عین حال تفاوت چندانی نیز میان واکنش واقع‌گرایان سستی و نوین در قبال مسئله فرهنگ و بحران‌های فرهنگی نیست. لیبرالیسم اگر چه پیوند با فرهنگ و امر فرهنگی برقرار ساخته لیکن اصالت فرهنگ و سایر موضوعات اخلاقی را از آن‌جا که در خدمت آزادی انسان قرار می‌گیرد به رسمیت می‌شناسد. از این روی با آن که بستر گسترده و مناسبی در اختیار فرهنگ و مسائل فرهنگی در نظریه لیبرالیسم قرار گرفته است، اما همچنان مسائل دیگری بر مسئله فرهنگ برتری و اولویت دارند. این نوع نگاه ابزاری به فرهنگ می‌تواند نیازهای حداقلی و نه بیشتر از فرهنگ را فراهم آورد. با این

¹ Cultural Value and Crisis of Legitimacy

² Low Politics

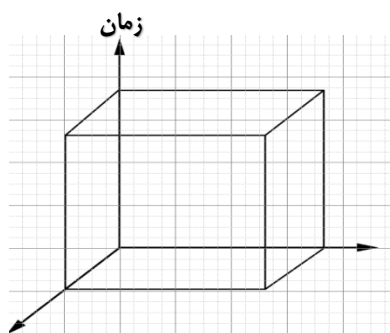
حال انسان شناسان به دنبال این هستند تا با منشاء شناسی‌های انسانی، تلاش کنند تا فرهنگ و نیاز به فرهنگ را یک نیاز اساسی برای بشر قلمداد کرده و لیبرالیست‌ها را متقاعد سازند که تلاش در راه احقاق حقوق فرهنگی بشر همانا تلاش در راستای تحقق نیازها و آزادی‌های اساسی انسانی است و از این رهگذر بتوانند بر جایگاه فرهنگ و امور فرهنگی در تفکر آرمان‌گرایان بی‌افزایند.

مهم‌ترین مکتبی که می‌توان پایه و ادبیات نظری این پژوهش را بر آن استوار ساخت، مکتب، سازه‌انگاری است. مکتبی که بیش از هر عامل و مولفه دیگری رخدادهای بین‌المللی را تحت تاثیر فهم بین‌الذهانی و تفاسیر برساخته از آن اعلام می‌کند و معتقد است با برقراری نوعی ارتباط بین‌الذهانی و مفاهیم مشترک که همگی در بستر فرهنگ و آگاهی امکانپذیر می‌شود، می‌توان به نوعی ثبات در روابط و صلح بین‌المللی دست یافت. ساختارهای سیستمیک بین‌الذهانی از یک سلسله برداشت‌ها، انتظارات و دانش اجتماعی که در نهادهای بین‌المللی جای گرفته‌اند، تشکیل می‌شود. به عبارت دیگر این ساختارهای بین‌الذهانی هستند که اجازه معانی خاص را به توانایی‌های مادی می‌دهند (قوام، ۱۳۹۳: ۲۲۵). سازه‌انگاری بیش از هر مکتب و تفکر دیگری به دنبال اهمیت فرهنگ و مسائل فرهنگی و هویتی بوده و منبع اصلی ایجاد تحولات مثبت و روبه‌صلح را آگاهی و فرهنگ بشری عنوان می‌سازد. به نظر ونت^۱ - متفکر سازه‌انگاری، با وجود اینکه توانمندی‌های مادی اهمیت دارند، اما می‌توان به شکلی «فرهنگی‌تر» در مورد مفهوم «ساختار» اندیشید و به جای تصویر بدبینانه ناشی از تمرکز بر قدرت، با «تاکید بر بعد فرهنگی ساختار» به امکانات جدید برای تغییر رسید. از این منظر، این ساختارهای شناختی مشترک اند که به عنوان بستر منابع مادی عمل می‌کنند و به آن‌ها معنای لازم را برای کنش انسانی می‌دهند (مشیرزاده، ۱۳۹۴: ۳۲۶).

¹ Alexander Wendt

۲. مدل پژوهش

چارلز هرمان^۱ اندیشمند سیاست بین‌المللی آمریکا و متخصص در امور بحران‌ها، در زمینه‌ی شناخت وضعیت‌های بحرانی مختلف، مدلی با عنوان «مکعب بحران» را مطرح کرده است. اساس و مبنای این مدل، مطالعه‌ی وضعیت‌های بحرانی به تناسب «شدت تهدید»، «تداوم زمانی» و «درجه آگاهی» است و وی معتقد است هر یک از این سه عامل اصلی، تعیین‌کننده اهمیت بحران خواهد بود (کازمی، ۱۳۷۰: ۳۴).

شکل ۱: مدل مکعب بحران چارلز هرمان

ترکیب سه عامل مذکور در وضعیت‌های مختلف یک بحران، موجب ایجاد هشت ترکیب از انواع بحران‌ها شده و در بررسی و تطبیق بحران‌ها بر اساس این مدل، می‌توان به جدولی به شرح ذیل دست یافت:

جدول ۱: انواع بحران‌های حاصله از ترکیب سه عامل مدل مکعب بحران هرمان

نام	تهدید	زمان	میزان آگاهی
A کاملاً بحرانی	زیاد	کوتاه	غافلگیری
B نوظهور	زیاد	زیاد	غافلگیری
C کند	کم	زیاد	غافلگیری
D موردی	کم	کوتاه	غافلگیری
E انعکاسی	زیاد	کوتاه	قابل پیش‌بینی
F برنامه‌ای	زیاد	زیاد	قابل پیش‌بینی
G عادی	کم	زیاد	قابل پیش‌بینی
H اداری	کم	کوتاه	قابل پیش‌بینی

از میان حالات هشت‌گانه فوق صرفاً به توضیح سه بحران مورد استفاده در این

^۱ Charles F. Hermann

پژوهش اکتفا می‌گردد. ابتدا بحران نوظهور^۱ (B) که در آن منافع و اهداف سطوح عالی و اساسی یک کنشگر مورد تهدید قرار گرفته لیکن به دلیل دارا بودن زمان مکفی، طرح‌های گوناگونی توسط مقامات میانی و حتی خرد مورد بررسی قرار گرفته و سپس توسط مقامات سطوح عالی تصمیم‌گیری می‌شود. بحران دیگر، بحران انعکاسی^۲ (E) است که علی‌رغم وجود تهدید شدید، برنامه‌ها و طرح‌هایی از پیش از وقوع بحران در اختیار تصمیم‌گیران که در سطوح عالی قرار دارند بوده چنانکه گویی وقوع چنین بحرانی قابل پیش‌بینی بوده و انتظار وقوع آن می‌رفت. با این حال در این نوع از بحران زمان کافی برای بررسی‌های شورایی و بهره‌مندی مکفی از نظریات مشورتی وجود ندارد و از این رو نیازمند یک تصمیم عاجل و قطعی است. بحران دیگر، بحران برنامه‌ای^۳ (F) است که با وجود شدت بالای تهدید، زمان کافی برای بررسی طرح‌ها و برنامه‌های کنترل‌کننده، گزینش بهترین آن‌ها و اعلام نظر پیرامون آن‌ها وجود دارد و همین امر زمینه را برای بهره‌مندی از نظریات مشورتی صاحب‌نظران در فرصت متعلقه را فراهم می‌سازد.

۳. مفاهیم

۳-۱. بحران

فایده‌ی بررسی بحران‌ها به عنوان یک طبقه یا گروه خاصی از رخدادهایی که دارای وجوه مشترک و آثار و نفوذ ویژه‌ای در سیاست داخلی و بین‌المللی می‌باشند، منوط به تعریف دقیق از مفهومی است که ما از بحران داریم. (کاظمی، ۱۳۶۶: ۱۲) بحران را در یک تعریف کلی می‌توان «خروج از ثبات و وضعیت طبیعی و عادی» دانست که اگر با توجه به میزان فوریت، شدت و تاثیر آن کنترل نشود موجب بغرنج شدن اوضاع و حرکت به سمت نقض صلح می‌گردد. مایکل برچر^۴ معتقد است: «بحران تغییر در نوع یا افزایش کنش متقابل مخرب میان دو یا چند دولت با احتمال اقدامات نظامی است».

¹ Innovative Situation

² Reflective Situation

³ Deliberative Situation

⁴ Michael Brecher

اما وی تاکید می‌کند که تعریف وی فقط در مورد بحران‌های نظامی-امنیتی است (برچر، ۱۳۸۲: ۲۲). با این حال، بحران‌های موجود و موثر بر روابط بین‌الملل، صرفاً بحران‌های نظامی نیستند، بلکه بحران‌ها انواعی دارند که عبارت است از بحران‌های سیاسی، بحران‌های اجتماعی، بحران‌های فرهنگی و غیره، در عین حال نیز هر بحران در هر یک از انواع فوق‌الذکر، به تنهایی می‌تواند ابعاد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و غیره را هم دارا باشد و بدین ترتیب دامنه‌ی تاثیرگذاری آن بحران به حوزه‌های دیگر نیز تسری یابد.

۲-۳. فرهنگ

از آن‌جا که فرهنگ عنصر هویت‌ساز جوامع و مظهر حیات عقلایی آنهاست و کلیتی است که از ترکیب خصوصیات و نمادهای موجود آمده در هر جامعه پدید می‌آید و هسته مرکزی این کلیت و این حیات عقلایی، نگرش خاص موجود در هر جامعه درباره انسان و حقوق بنیادین اوست (سلیمی، ۱۳۸۸: ۵۳) انسان‌شناسان یکی از وظایف عمده‌ی خود را شناخت فرهنگ جوامع انسانی تعریف کرده‌اند.

در سال ۱۸۷۱ در کتاب فرهنگ ابتدایی^۱ ادوارد تایلور^۲ عرصه‌ی پذیرش فرهنگ را بسیار گسترده‌تر می‌بیند و این تعریف وی از فرهنگ برای مدت‌های مدید مورد قبول واقع شده بود: «به مجموعه‌ای شامل آگاهی و شناخت، باورها و اعتقادات، هنر، ارزش‌ها، آداب و رسوم، قوانین، اخلاق و تمامی عادات و استعدادهایی که فرد به عنوان عضوی از جامعه می‌پذیرد، فرهنگ گفته می‌شود.» از این پس و با چنین تعریفی، «فرهنگ» به یک عنصر کلیدی در انسان‌شناسی تبدیل می‌شود (دورتیه، ۱۳۸۹: ۴۲). درحقیقت فرهنگ مطابق با تعریف تایلور، شیوه‌های بنیادین رفتار انسان است (دولو، ۱۳۸۴: ۳۰). هر فرهنگی دارای ابعاد مادی و غیرمادی است و همانطور که کوئن معتقد است، «فرهنگ به یک معنی، شامل کلیه‌ی آثار مادی و معنوی است که در جوامع

¹ For More Informations See: Primitive Culture: Researches Into The Development Of Mythology. Philosophy. Religion. Language. Art And Custom/ (Edward Burnet taylor 1832 – 1917)

² Edward Burnett Tylor

بشری بروز و ظهور کرده، در طول تاریخ انسان به وجود آمده و باقی مانده است» (کوئن، ۱۳۸۸، ۷).

۳-۳. بحران فرهنگی

بحران از دیدگاه جامعه‌شناسان و مورخان معمولاً فرایندها و پدیده‌هایی را مانند «چالش، تزلزل و نبضان و التهاب، گسست و گسل، تشتت و تردید، گرایش به سوی بازسازی و نوسازی (احیاء و تجدید و تجدد) و بالاخره گذار (استحاله) تاریخی و اجتماعی در اذهان متبادر می‌کند (آشتیانی، ۱۳۸۸: ۷۵).

بحران فرهنگی را می‌توان وارد آمدن خدشه به هریک از مولفه‌های مادی و معنوی فرهنگ مشترک مردم یک سرزمین دانست. به عبارت دیگر بحران فرهنگی عبارت از «تخدیش هر یک ارزش‌های مشترک، آداب و رسوم، دین و آیین، هویت، سنن و هنجارها، میراث مادی، معنوی و فرهنگی و سبک زندگی هر ملت و همچنین نقض حقوق فرهنگی بشری آنها» است. در هر یک از موارد مذکور، در پی وارد آمدن خدشه و یا آسیب و یا هرگونه تغییری که منجر به خروج از وضعیت طبیعی آنها شود، بحران فرهنگی آغاز و در طول زمان موجب گسترش میزان تهدید و تاثیر آن خواهد شد.

بحران فرهنگی، گاه در تضاد میان خرده فرهنگ‌ها و فرهنگ مسلط ظاهر می‌شود و گاه نشان از نوعی از خود بیگانگی فرهنگی و یا به تعبیر دیگر، اعتشاش و سردرگمی هویت فرهنگی دارد. در چنین شرایطی، شکافهای مختلف هنجاری و اجتماعی به وجود می‌آید و انسداد فرهنگی موجب بروز بحران خواهد شد (واعظی، ۱۳۹۰، ۳۴). بحران‌های فرهنگی همانند بحران‌های سیاسی می‌توانند موجبات تضعیف نظم و امنیت، افزایش نارضایتی‌ها، تضعیف مشروعیت، اعتراضات و تظاهرات مردمی و قومیتی و در نهایت نقض صلح و حتی جنگ را در پی داشته باشند.

۳-۴. پیدایش بحران فرهنگی

پیدایش تعارض موجب ایجاد مناقشه و عدم کنترل مناقشه موجب پیدایش بحران می‌گردد. اما سؤال مهم این است که تعارض چگونه ایجاد می‌شود؟ نگارنده معتقد

است، زمینه‌های اصلی پیدایش تعارض، درحقیقت، بر اثر برهم خوردن وضع طبیعی یا به تعبیر دیگر « برهم خوردن توازن سهم‌ها » است. زیاده‌خواهی‌ها که در پی برهم خوردن توازن و ثبات پیشین آشکار می‌شود در اصطلاح امروزی نظام بین‌الملل با عنوان « نقض حقوق بشر » از آن یاد می‌شود که معمولاً در قالب یک کنش و تحرک شدید ایجاد و واکنش‌های متقابلی را در پی خواهد داشت. مسیر پیشرفت بحران را به طور کلی می‌توان به شرح نمودار زیر دانست:

نمودار ۱: مسیر پیشرفت بحران

در کلیه‌ی ادوار زندگی بشر، لاقلاً مبانی ابتدایی حقوق به چشم می‌خورد، زیرا شاهد بعضی هماهنگی‌ها بین انسان‌ها، یا لاقلاً نزد بعضی گروه‌های اجتماعی، بر حسب وجود یا عدم رابطه‌ی متقابل هستیم (دل و کیو ۱۳۸۰: ۱۸۷)، بر همین اساس، می‌توان گفت در طول تاریخ، بسیاری از بحران‌ها بر اثر نقض یکی از حقوق انسانی و بشری و همچنین نقض تعهدات و نظم‌های حقوقی موجود رخ داده است. به عبارت دیگر، حقوق برای جلوگیری از وقوع مجدد بحران‌ها وارد عرصه‌ی زندگی بشر شده و با حقوقی سازی موازین داخلی و بین‌المللی راه را برای دستیابی به صلح هموار کرده است. بنابراین با توجه به تاسیسات فعلی حقوق بین‌الملل و حاکمیت رژیم‌های حقوقی بین‌المللی اعم از موازین بین‌المللی حقوق بشر و همچنین پیشرفت حاکمیت معاهدات دو یا چند جانبه و پیوند حقوق داخلی کشورها با موازین بین‌المللی، در صورت تهدید هر یک از نظامات حقوقی موجود، باید منتظر وقوع بحران بود. با توجه به تصویب اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ و میثاق‌های بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بشری که منضم به اعلامیه بودند و مجموعاً لایحه‌ی جهانی حقوق بشر را تشکیل می‌دادند، وضعیت حقوق بشر و توجه به آزادی‌های اساسی و انسانی بیش از پیش مورد توجه و عنایت بازیگران عرصه‌ی روابط بین‌الملل واقع شد. حقوق فرهنگی بشر از زمان تصویب منشور سازمان ملل متحد به

صورت پراکنده و از زمان اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر به شکل منسجم‌تری مورد طرح و بحث قرار گرفت. اما این حقوق درحقیقت به عنوان بخشی از میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که در سال ۱۹۶۶ لازم‌الاجرا گردید، به طور رسمی وارد گفتمان حقوق بشر و معاهدات الزام‌آور دولت‌های عضو کنوانسیون فوق‌گردید. بدین ترتیب بسیاری از کشورها، اجرای حقوق فرهنگی بشر را با هدف حفظ کرامت انسانی و شرافت زندگی وی، به رسمیت شناخت. در واقع این به رسمیت‌شناسی حقوق فرهنگی بشر و تعهدات به اجرای آن، بی‌ارتباط با اصل پیشگیری از بحران‌های احتمالی ناشی از بی‌توجهی به آن‌ها نبوده است. گرچه که حقوق فرهنگی بشر به دلایل مختلفی با نوعی نادیده‌انگاری و کم‌توجهی روبرو شده، با این حال، شاید بتوان گفت عامل اصلی بروز اختلافات بین‌المللی و بحران‌های مختلف، حتی در سایر حوزه‌ها اعم از سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و غیره عدم توجه و ارزش‌گذاری به جایگاه حقیقی حقوق فرهنگی بشر و وجود نگاهی که این دسته از حقوق را مقوله‌ای تشریفاتی، غیراساسی و غیرلازم می‌داند است. تا جایی که گزارشگر ویژه‌ی حقوق فرهنگی سازمان ملل متحد^۱ در گزارش سالانه‌ی خود با موضوع افراط‌گرایی و راه‌های مبارزه‌ی با آن می‌گوید: «هنر، آموزش و پرورش، علم و فرهنگ از جمله بهترین راه‌ها برای مبارزه با بنیادگرایی و افراط‌گرایی هستند و آن‌ها تجملات نیستند» (Bennoune، 2017: 3).

۳-۵. ویژگی‌های بحران فرهنگی

با توجه به این اصل که هر بحران در یک موقعیت خاص، می‌تواند از سایر بحران‌ها در حوزه‌های دیگر مهم‌تر و نگران‌کننده‌تر تلقی گردد، نمی‌توان به طور مطلق اهمیت بحران‌ها را با توجه به حوزه‌ی موضوعی آن‌ها اولویت بندی کرد، لیکن با توجه به ماهیت فرهنگ، بحران‌های فرهنگی برای متخصصین روابط بین‌الملل، همواره از اهمیت ویژه‌ای در مقایسه با سایر بحران‌ها برخوردار می‌باشند. همچنین با عنایت به تغییرات و تحولات روابط بین‌الملل در قرن حاضر اعم از فروریختن اعتبار مفهوم سنتی امنیت که سابقاً در قالب مرزهای جغرافیایی یک سرزمین تعریف می‌شد و گسترش

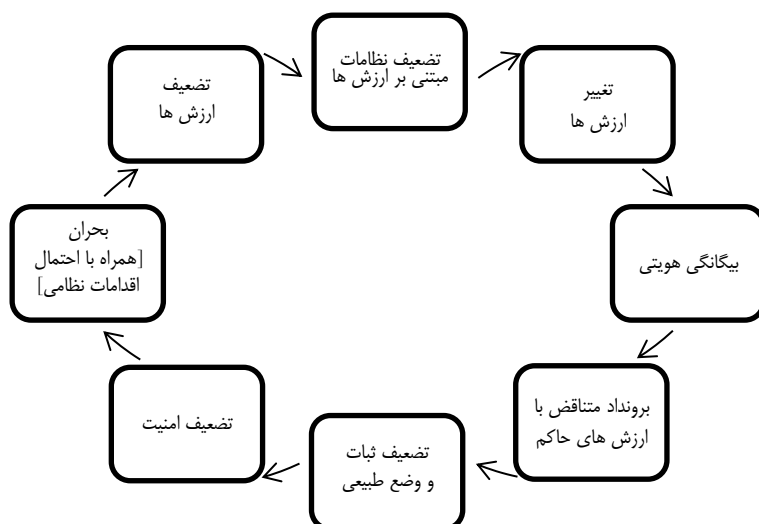
^۱ UN Special Rapporteur in the Field of cultural Rights

مفهوم نوین آن به ورای مرزهای جغرافیایی، توسعه‌ی ابزارهای تکنولوژیک ارتباطی و رسانه‌ای و قابلیت انتقال داده‌ها در سطوح وسیع جغرافیایی و عدم توانایی دولت‌ها در دروازه‌بانی رسانه‌ای شهروندان، فرهنگ به عنوان زیربنای این تحولات می‌تواند جایگاه ویژه‌تری نسبت به قرون گذشته داشته باشد و بحران‌های فرهنگی نیز به همین ترتیب از اهمیت بالاتری نسبت به سایر بحران‌ها برخوردار باشند. تفاوت مهمی که میان بحران‌های فرهنگی با سایر بحران‌ها وجود دارد، این است که با توجه به ماهیت غیرعینی فرهنگ و تغییرپذیری تدریجی و نسبتاً زمانبر آن، وارد آمدن خدشه به هر یک از مولفه‌های فرهنگی، معمولاً در «بلندمدت» تأثیرات خود را بروز می‌دهد؛ از همین رو، ممکن است بحران‌های فرهنگی مورد غفلت و نادیده‌انگاری قرار گیرد و چندان که شایسته‌ی توجه و رسیدگی است، بدان توجه نشود. بدیهی است، همین امر باعث تشدید بحران و در پی آن، تضعیف امنیت فرهنگی جوامع خواهد شد. از سوی دیگر، تعریف بحران‌ها و به ویژه بحران‌های سیاسی، غالباً همراه با احتمال تحرکات نظامی، مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ این در حالی است که در تعریف بحران‌های فرهنگی الزامات نیازی به «اقدامات نظامی» نیست و چه بسا بحران‌های فرهنگی زیادی که بدون وقوع تحرکات قهری و نظامی و صرفاً بر پایه‌ی استراتژی‌های بین‌الذنهانی، رسانه‌ای و تبلیغاتی، اقناع و همسو سازی و غیره صورت می‌پذیرد.

۳-۶. تأثیرات بحران فرهنگی

به نظر می‌رسد، هر بحران فرهنگی یک اثر منحصراً به فرد و قابل انتظار دارد که همان‌طور که در وضع طبیعی فرهنگ نسبت به حالتی که پیش از بحران داشته است. تأثیر اصلی و اساسی بحران‌های فرهنگی بر ایجاد تزلزل در نظام ارزشی حاکم بر ساختار است که می‌تواند آغازگر بحران‌های بزرگ و چه بسا غیرقابل کنترل باشد. اثر ثانویه‌ی بحران‌های فرهنگی، یک اثر حقوقی است و عبارت از نقض ترتیبات حقوقی حقوق بین‌الملل، حقوق بشر و به ویژه حقوق فرهنگی بشر است. در این حالت نیز نقض قانون و موازین حقوقی به تنهایی عاملی کافی برای بروز تعارض میان بازیگر خاطی و نهاد‌های ناظر و ضمانت اجرای موثر در آن زمینه خواهد شد. استمرار این تعارض

موجب مناقشه و سپس وقوع بحران خواهد شد. نگارنده معتقد است، وقوع بحرانهای فرهنگی دارای چرخه ای به شکل زیر است:

نمودار ۲: چرخه‌ی وقوع بحران فرهنگی (منبع: نگارنده)

بحران‌های فرهنگی عمدتاً ناشی از تضعیف، تحریف و یا تغییر هویت، فرهنگ و مولفه‌های فرهنگی است. این بحران‌ها گاهی موجب نوعی استحاله‌ی فرهنگی و ارزشی، از بین رفتن تنوع فرهنگی و امتیازات ویژه فرهنگ‌های مختلف، نقض حقوق اقلیتهای فرهنگی و قومی، از بین رفتن سنت‌ها و اصالت فرهنگ‌ها، همگونی و اتحادهای درون فرهنگی و درون تمدنی و درگیری‌های فرهنگی و قومی میان اقوام و گروه‌ها و مذاهب مختلف خواهد شد. بحران‌های فرهنگی زمینه ساز تربیت انسان‌های متعارض از نظر فرهنگی و بیگانه با هویت اصیل خود، همراه با برون‌دادها و رفتارهای متفاوت و احتمالاً متعارض با گذشته می‌شود که نتیجه‌ی آن، از بین رفتن نظم و ثبات طبیعی فرهنگ نسبت به وضعیت پیشین آن است و به علاوه، با ایجاد اختلال و تزلزل در نظام ارزش‌های حاکم بر ساختار، موجب تضعیف مبانی نظامات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مبتنی بر آن ارزش‌ها می‌شود. بحران‌های فرهنگی می‌توانند ذائقه‌ی فرهنگی و هنری گروهی از انسان‌ها را تغییر داده و به تدریج بر علایق و سلیقه مردمان یک حوزه‌ی فرهنگی و تمدنی تأثیرات عمیق و ماندگاری از خود بر جای گذارند. تغییر

سبک زندگی، نوع جهان‌بینی و رویکردهای هستی‌شناختی^۱ و معرفت‌شناختی^۲ از دیگر تأثیرات بحران‌های فرهنگی می‌باشند. آن‌چه که مهم است، انسداد انتقال بین نسلی فرهنگ و توقف آموزش آن از نسلی به نسل دیگر است. حفظ باقیمانده‌ی فرهنگ بشری که تاکنون از تحریفات، تغییرات و تخریب‌های طبیعی یا عمدانه در امان مانده است، با رنج‌ها و تلاش‌های فراوان و تجربیات گسترده‌ای که در طول تاریخ کسب شده همراه بوده است؛ بنابراین سرمایه‌ی ارزشمندی برای حیات با کرامت بشریت است و باید به نسل‌های بعدی نیز منتقل گردد. تضعیف تنوع فرهنگی، موجب بروز نابردباری‌های فرهنگی و مذهبی، ظهور افراط‌گرایی، رادیکالیسم و بنیادگرایی‌های دینی، عدم برابری و نهایتاً مانع همکاری‌های دو و چندجانبه‌ی فرهنگی و مذهبی خواهد شد. از این رو گزیری نیست جز پایبندی به تنوع فرهنگی، حقوق فرهنگی و همکاری در راه ایجاد صلح و آموزش افکار عمومی و آگاهی جهانی.

۴. واکاوی بحران‌های فرهنگی در سال ۲۰۱۶

۴-۱. مناطق تحت تأثیر بحران‌های فرهنگی سال ۲۰۱۶ در جهان

در این پژوهش تعداد ۱۰۰ بحران فرهنگی در مناطق مختلفی از جهان مورد شناسایی قرار گرفته است.

^۱ Ontologic Approach

^۲ Epistemologic Approach

شکل ۲: مناطق بحرانی تر جهان در زمینه‌ی بحران‌های فرهنگی بین‌المللی (منبع: نگارنده)
 از این تعداد، در حدود ۹۰ مورد بحران مذهبی در ۹۰ کشور جهان گزارش شده است، ۷ مورد بحران آثار فرهنگی و ۳ مورد بحران امنیت فرهنگی نیز در میان این آمار به چشم می‌خورد. گفتنی است، این آمار صرفاً برابر بحران‌های گزارش شده توسط نهادهای بین‌المللی معتبر است و پیش‌بینی می‌شود با احتساب آمارهای غیرمنتشر شده و یا گزارش نشده، تعداد بحران‌های فرهنگی جهان در سال ۲۰۱۶ از این تعداد بیشتر باشد.

۴-۲. تخریب میراث فرهنگی و آثار باستانی

در سال ۲۰۱۶ میلادی، ۷ مورد از آثار باستانی و میراث‌های فرهنگی شاخص جهان از بین رفت. این موارد عبارت است از:

۴-۲-۱. تخریب کلیسای ساعت^۱

نیروهای داعش در ماه آوریل سال ۲۰۱۶ میلادی، «کلیسای ساعت» شهرستان موصل در شمال غربی استان نینوا در عراق را طی یک بمب‌گذاری و با استفاده از مقادیر زیادی مواد منفجره هدف تخریب قرار دادند که این عملیات به نابودی کامل کلیسای کاتولیک و تاریخی ساعت منجر گردید. این کلیسا متعلق به سال ۱۸۷۲ میلادی و از

^۱ Sa'a Qadima Church

بحران‌شناسی فرهنگی روابط بین‌الملل در سال ۲۰۱۶ بر اساس مدل مکعب بحران هرمان.....

بناهای تاریخی و میراث فرهنگی شاخص عراق محسوب می‌شد. از سوی دیگر، این کلیسا از مصادیق و نمادهای تنوع فرهنگی موصل محسوب می‌شد (Aranews، 28 April 2016).

۴-۲-۲. تخریب دیوار باستانی آشوری

داعش هم‌چنین در ماه آوریل سال ۲۰۱۶ میلادی، قسمت‌های بزرگ و گسترده‌ای از دیوار باستانی نینوا در همسایگی محله‌ی التحریر را با استفاده از مواد منفجره نابود کرد. بنا بر گزارش‌های مخابره شده، داعش این انفجار را در جریان برداشتن حصارهای باستان‌شناسی از این دیوار انجام داده است. این دیوار باستانی از آثار باستانی و میراث فرهنگی شاخص عراق و شرق میانه بوده که قدمت آن به تمدن آشوری باز می‌گردد (Iraqinews، 28 Jan 2016).

۴-۲-۳. تخریب بخش‌هایی از قلعه‌ی پالمیرا^۱

همزمان با پیشرفت نیروهای دولتی سوریه در بازپس‌گیری منطقه پالمیرا، نیروهای داعش در جریان عقب‌نشینی خود از این منطقه بخش‌هایی از قلعه‌ی بسیار مهم تاریخی و باستانی پالمیرا که متعلق به قرن سیزدهم بود را منفجر کرد. این عملیات داعش که بیشتر شبیه عقده‌گشایی‌های ناشی از شکست در میدان مبارزه با نیروهای دولت سوریه بود، منجر به وارد آمدن آسیب‌های جدی و گسترده به این میراث فرهنگی حائز اهمیت گردید (Sana، 26 March 2016).

۴-۲-۴. نابودی موزه‌ی ملی تاریخ طبیعی دهلی نو^۲

در آوریل سال ۲۰۱۶، موزه‌ی ملی تاریخ طبیعی و مجموعه‌ی ارزشمند آن که شامل سنگواره‌های حیوانات و حیوانات تاکسیدرمی شده بود، دچار آتش‌سوزی شد و از بین رفت. احداث این موزه در سال ۱۹۷۲ آغاز و در سال ۱۹۷۸ افتتاح شد که در جریان آتش‌سوزی اخیر، ساختمان و مجموعه‌ی موزه و اشیاء و وسایل تاریخی و باستانی داخل آن به طور کلی از بین رفت (the Guardian، 26 April 2016).

¹ Palmyra

² National Museum of Natural History (New Delhi)

در این موزه، مجموعه‌ی گسترده‌ای از نمونه‌های نادر حیات وحش، محیط زیست و همچنین نمونه‌های بیولوژیکی نادر، از جمله نمونه خزننده شناسی، فسیل دایناسور و حیوانات نصب شده بود. همچنین گالری‌هایی در مورد منشا و تکامل حیات، حفاظت از طبیعت، زنجیره غذایی و نمایشگاه‌هایی هم‌از گیاهان و جانوران وجود داشت (IndiaToday, 26 April 2016). نکته‌ی حائز اهمیت، وجود یک فسیل ۱۶۰ میلیون ساله از یک ساروپود (از خزننده پایان) و حیوانات تاکسیدرمی شده توسط متخصصین تاکسیدرمی ایالت میسور هندوستان و گونه‌های ژنتیک حیوانی نادر مبتنی بر فناوری مشهور به INGEN یا تکنولوژی «ترکیب ژنتیک‌های بین‌المللی»^۱ در این موزه بود (TimesofIndia, 26 April 2016).

۴-۲-۵. نابودی معبد پوتینگال^۲

در ماه آوریل سال ۲۰۱۶، معبد پوتینگال در پاراوور کولام^۴ هندوستان در حالی که حدود ۱۰ هزار زائر برای بزرگداشت جشن‌های محلی هندوها در معبد گرد هم آمده بودند، بر اثر ترقه‌های جشن آتش بازی (Russia Today, 10 April 2016)، طعمه‌ی حریق شد (hindustantimes, 10 April 2016). معبد پوتینگال یک معبد هندو در شهر ساحلی پاراوور هندوستان است. هندوها معتقدند این معبد که دارای تاریخی چندصدساله است، بعد از حضور الهه‌ای به نام «Puttu» مورد احترام مردم قرار گرفته است (Puttingaltemple.org).

۴-۲-۶. نابودی کلیسای سنت آگوستینو^۵

در ماه اوت سال ۲۰۱۶، در بخش مرکزی ایتالیا زلزله‌ی عظیمی به بزرگی ۶/۲ ریشتر

¹ Sauropoda

² International Genetics Incorporated Technologies (INGEN)

INGEN فناوری اختراع شده توسط یک شرکت مهندسی بیوزیستی که توسط جان‌هاموند بنیانگذاری شده و به دنبال انجام تحقیقاتی است تا بتواند حیوانات در آستانه‌ی انقراض یا منقرض شده را با کشت دوباره‌ی ژن آن‌ها، مجدداً در چرخه‌ی طبیعت متولد نموده و در پارکی به نام ژوراسیک نگهداری نماید.

³ Puttingal temple

⁴ Paravur, Kollam, India

⁵ Church of Sant'Agostino, Amatrice, Italy

رخ داد که در جریان این زلزله، عده‌ای از شهروندان کشته و مجروح و تعدادی از آثار باستانی و میراث فرهنگی این شهر نیز نابود شد. در جریان این زمین‌لرزه، بخش اعظم کلیسای تاریخی سنت آگوستینو که در سال ۱۴۲۸ میلادی احداث شده است، تخریب و بنای این کلیسا دچار آسیبهای ساختاری قابل توجهی گردید و بخشی از سقف و نیمه‌ی بالایی نمای کلیسا از جمله پنجره‌ی گل رز به شدت آسیب دید و فروریخت. مابقی قسمت‌های ساختاری این کلیسا طی دو مرحله در ماه ژانویه سال ۲۰۱۷ تخریب گردید و در حال حاضر فقط دیوار سمت چپ کلیسا باقی مانده است (artnet.com, 25 Aug 2016).

قسمت بالایی سردر این کلیسا که در جریان زلزله‌ی سال ۲۰۱۶ ویران شد، با توجه به اصول اساسی رنسانس در سال ۱۹۳۰ اصلاح شد و از یک پنجره‌ی مستطیل شکل به یک پنجره‌ی گل رز، جایگزین گردید. نقاشی دیوارهای متعدد این بنا و نمای بیرونی که از شن و ماسه و کتیبه‌های مختلف ساخته شده، همگی نشان از اصالت و قدمت این میراث فرهنگی بشری داشته است (askanews, 18 Jan 2017).

۴-۲-۷. فرو ریختن برج روتباو^۱

در سال ۲۰۱۶ میلادی، برج ۶۰ متری روتباو از روستای فلدیورا^۲ شهرستان براسو^۳، ایالت ترانسیلوانیا^۴ رومانی فرو ریخت. این برج متعلق به قرن سیزدهم میلادی است که در سال‌های مختلف دچار آتش‌سوزی شده و سپس مورد ترمیم و بازسازی قرار گرفته بود (Romaniajournal, 21 Feb 2016). با توجه به قدمت این برج و افسانه‌هایی که بخشی از تاریخچه‌ی آن را تشکیل می‌دهد، روتباو یکی از مهم‌ترین آثار باستانی و میراث فرهنگی رومانی محسوب می‌شود.

۴-۳. نقض آزادی مذاهب و نابردباری‌های مذهبی

سال ۲۰۱۶ میلادی، سال عاری از برخوردهای تبعیض‌آمیز مذهبی و نقض آزادی‌های

¹ Rotbav

² Feldioara

³ Brasov

⁴ Transylvania

دینی و مذهبی نبوده است. بحران‌های مذهبی در سال ۲۰۱۶ در کشورهای نظیر میانمار، بحرین، هندوستان، ترکیه، عربستان سعودی، عراق و آمریکا بشر را درگیر مشقت‌هایی کرده که در ادامه از مجموع ۹۰ بحران نابردباری مذهبی گزارش شده توسط گزارشات نهادهای بین‌المللی حقوق بشری، تنها دو نمونه از آن را مورد اشاره قرار خواهیم داد.

۴-۳-۱. بحران مذهبی در میانمار

گزارش سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی حقوق بشری^۱ حکایت از وضعیت اسفبار اقلیتهای دینی در سال ۲۰۱۶ در میانمار دارد. اگرچه که جمعیت مذهبی بودایی بر جمعیت مسلمانان میانمار غلبه دارد، اما مسلمانان به عنوان مذهب سوم کشور (CIA.gov, 2014) در برخی مناطق میانمار حتی از حقوق اولیه دینی خود نیز برخوردار نیستند. در این میان، مسلمانان روهینگیا^۲ به ویژه ایالت «راخین»^۳ با شرایط وخیم تری روبرو هستند (Amnesty International Report 2016/17, 264). زندگی حدود ۱۴۰ هزار نفر مسلمان از ایالت راخین به دلیل اینکه دولت برمه آن‌ها را «شهروند درجه دوم خوانده» محصور در اردوگاه‌های آوارگان با وضع بسیار نامطلوبی شده است. دولت همچنان به لغو شهروندی مسلمانان روهینگیا، نقض آزادی اجتماعات، رد تعهدات دولتی در زمینه‌ی بهداشتی و سلامتی و سایر خدمات به مسلمانان مبادرت ورزیده است. بسیاری از بوداییان به اقدامات نفرت آمیز علیه مسلمانان ادامه داده و استمرار این روند تا لغو آزادیهای مذهبی همچون حجاب (روسری) دانش آموزان در مدارس، برگزاری نماز جمعه و یا مراسمات عید مسلمانان، پیش رفته است (2016 Annual Report of USCIRF, 28).

گزارش‌ها حاکی از نقض جدی و تجاوز به حقوق مردم روهینگیا توسط نیروهای نظامی دولت در جریان عملیات‌های نظامی و امنیتی در این ناحیه، از جمله قتل، تجاوز به عنف و دیگر خشونت‌های جنسی، شکنجه، بدرفتاری، بازداشت‌های خودسرانه و

¹ 2016 Annual Report of US Commission on International Religious Freedom

² Rohingya

³ Rakhine

آتش سوزی های متعدد است. تصاویر ماهواره ای در ماه نوامبر ۲۰۱۶ نشان دهنده ی تخریب های گسترده ی مربوط به آتش سوزی در روهینگیا با تخریب حدود ۴۳۰ ساختمان در سه روستای منطقه مانگدا^۱ است. از سوی دیگر، محدودیت های سفر که از سوی دولت برمه وضع شده منجر به نا امنی های غذایی و سوء تغذیه کودکان و حدود ۳۰ هزار نفر از مردم و روستاییان مسلمان آواره شده است (Annual Report of (HRW, 2017,139).

استمرار سیاست های نگران کننده و خطرناک مذهبی در میانمار، موجب بروز بحران مهاجرت مسلمانان به کشورهای همسایه نیز شده است. در سال ۲۰۱۶، هزاران نفر از مسلمانان روهینگیا به مالزی و اندونزی فرار کرده اند که منجر به مرگ بسیاری از آنان به دلیل مهاجرت های دریایی با قایق و خطرات مسیر مهاجرت شده است. همچنین، مسیحیان نیز به عنوان اقلیت مذهبی دیگری در این کشور، هدف نقض حقوق مذهبی دولت برمه قرار دارند. برابر گزارشات نهادهای بین المللی حقوق بشری، در طول سال و در حوادث جداگانه ای، کلیساها در کاجین^۲ و شان^۳ با حملاتی از سوی ارتش و نیروهای نظامی دولتی نابود شده اند. مسئله ی قتل دو معلم داوطلب کشته شده ی مسیحی در سال ۲۰۱۴، همچنان در سال ۲۰۱۶ نیز بی نتیجه و بدون اینکه مورد بررسی قرار گیرد به صورت حل نشده ای باقیمانده است که از مطالبات مذهبی مسیحیان ایالت کاجین بوده است. در همین زمینه، نهادهای محلی مجوزهای لازم برای ساخت، نصب و بنا کردن صلیب را به مسیحیان نداده و درخواستهای مجوز ساخت کلیساها در شهرهای مختلف مشمول گذر طولانی مدت زمان شده و در نهایت با امتناع حاکمیت در میانمار روبرو شده است (Annual Report of USCIRF, 2016,29).

۴-۳-۲. بحران مذهبی در بحرین

کشور بحرین در سال ۲۰۱۶ میلادی با یک رشد چشمگیر با رفتارهای نگران کننده ی مذهبی همراه بوده است. تعداد بازجویی ها، بازداشت ها، دستگیرهای خودسرانه ی

¹ Maungdaw

² Kachin

³ Shan

مسلمانان شیعه از جمله روحانیون به خصوص به دلیل تظاهرات مسالمت آمیز و انتقاد از دولت در بحرین رو به افزایش بوده است. مقامات دولت بحرین محدودیت‌های مربوط به آزادی بیان، آزادی تشکیل اجتماعات و تظاهرات‌های مسالمت آمیز را نقض و گروهی از مخالفان دولت را ممنوع الخروج و یا به زور، مجبور به خروج از تابعیت بحرین کرده است. دولت همچنین رهبران مخالفان را به عنوان زندانیان عقیدتی در زندان محبوس کرده و گزارش‌های متعدد و جدیدی از شکنجه و بدرفتاری‌ها و محاکمه‌های ناعادلانه‌ی آنان وجود دارد (Amnesty International Report 2016/17, 77).

دولت بحرین هنوز در حدود ۳۰ مسجد و ابنیه‌ی اسلامی که در جریان تظاهرات ۲۰۱۱ مردم، مورد حمله و تخریب قرار داد را به طور کامل بازسازی و ترمیم نکرده و به توصیه‌های نهادهای بین‌المللی حقوق بشر در زمینه‌ی رعایت حقوق و آزادی‌های مذهبی توجهی نداشته است (Annual Report of USCIRF, 2016,207).

دادگاه بحرین، شیخ علی سلمان، دبیر کل جمعیت اسلامی و ملی الوفاق بحرین^۱ که از بزرگترین جوامع سیاسی مخالف دولت به شمار می‌رود و از نظر قانونی به رسمیت شناخته شده است، را به اتهامات مختلف مربوط به سخنرانی‌های وی محکوم و قاضی با این عنوان که هدف و کلا ایجاد تردید در شواهد و رای دادگاه است، اجازه نداد و کلای مدافع شیخ سلمان، شواهدی که به طور بالقوه موجب تبرئه‌ی شیخ می‌شد- از جمله نوار ضبط شده‌ی سخنرانی‌های وی- را به محکمه‌ی قضایی ارائه نمایند (Annual Report of HRW, 2017,101). همچنین کارشناسان سازمان ملل متحد، در جریان بازدید از بحرین متوجه تبعیض‌های اقتصادی، آموزشی، فرهنگی و اجتماعی نسبت به مسلمانان شیعه در این کشور شدند و یافته‌های کارشناسان حاکی از مبادرت به زور و نقض حقوق روحانیون شیعه و تبعیض در نظام آموزش و پرورش، رسانه‌ها، استخدام‌ها در بخش دولتی و سیاست‌های اجتماعی مانند برنامه‌های مسکن و رفاه می‌باشد. مسلمانان شیعه هنوز هم نمی‌توانند در دولت بحرین و یا نیروهای نظامی فعال اعم از ارتش، پلیس و ماموریت‌های امنیتی خدمت کنند، آن‌ها صرفاً می‌توانند در امور

جمعیه الوفاق الوطنی الاسلامیة ۴

اداری، آن هم نه در سطوح بالای دولتی، فعالیت نمایند (Annual Report of USCIRF, 2016, 208).

به علاوه، دولت بحرین هنوز نتوانسته خاطیان در جریان برخورد نیروی پلیس با تظاهرات کنندگان و روحانیون شیعه را تحت پیگرد قانونی و قضایی عادلانه و منصفانه قرار دهد و دادگاه بحرین صرفاً چند افسر پلیس را بدون شفافیت قضایی مورد محاکمه و محکومیت و زندان قرار داده و چند نفر هم از سوی دادگاه تبرئه شدند (Annual Report of USCIRF, 2016, 208). بدین ترتیب بحران‌های مذهبی از عوامل جدی تخدیش و کاهش ثبات و امنیت جوامع است و در مجموع از عوامل بحران‌های فرهنگی موجود در جهان به شمار می‌رود. نقض حقوق و آزادی‌های مذهبی و مجموعاً بحران‌های مذهبی در سایر کشورها اعم از کره شمالی، سودان، ترکمنستان، ازبکستان، مصر، آفریقای مرکزی، نیجریه، پاکستان، هندوستان، عربستان سعودی، عراق، افغانستان، مالزی و ایالات متحده آمریکا نیز گزارش شده است.

۴-۴. نقض امنیت فرهنگی جوامع

۴-۴-۱. پروژه/پروژه جهانی شدن^۱

جهانی شدن، مفهوم سازی ما را از «فرهنگ» مختل می‌کند. زیرا فرهنگ از قدیم به معانی ضمنی مربوط به ایده‌ی محلّیت ثابت گره خورده است. جریان رو به رشد و جهانشمول جهانی شدن، در هر یک از رویکردهای پروژه^۲ یا پروژه^۳ ای آن، می‌تواند در عین ارتقاء مولفه‌هایی از فرهنگ‌های مختلف، آسیب‌هایی نیز بر امنیت فرهنگی جوامع مختلف وارد آورد. در واقع جهانی شدن که بخشی از رویکرد آن به حوزه‌ی فرهنگ و مسائل فرهنگی و هنری - که حوزه‌ای مهم و عام‌الشمول نیز محسوب می‌شود - مربوط می‌گردد، در حقیقت، جهانی شدن هستی‌شناسی‌ها، معرفت‌شناسی‌ها و ارزش‌های فرهنگی در میان ابنا بشر است. این هدف عظیم به مدد تکنولوژی‌های نوین ارتباطی و رسانه‌های جمعی، شخصیت‌سازی‌ها، جریان‌سازی‌ها، اخبار و

¹ Globalization

² Project Approach

³ Process Approach

سرگرمی‌ها، تبلیغات تجاری، برندینگ محصولات، فوق ستاره‌های هنری، بازارهای فنی و هنری مرتبط با حوزه‌ی رسانه و فرهنگ و... محقق می‌گردد.

تغییر سبک زندگی که بخش مهمی از فرهنگ رفتاری یک ملت است، همچنین تغییر ارزش‌ها و ذائقه‌ها و نهایتاً تغییر هویت‌ها، همگی در پی جریان عظیم جهانی شدن صورت می‌گیرد. این امر می‌تواند موجودیت فرهنگی جوامع یا همان امنیت فرهنگی آنان را به مخاطره اندازد و از این رو یک عامل مهم بحران ساز در عرصه‌ی روابط بین الملل محسوب می‌شود. برخی از تاثیرات این جریان در کشورهای تازه استقلال یافته - ای همچون کشورهای استقلال یافته از شوروی سابق که جریان جهانی شدن جایگزین جریان احیای فرهنگ و هویت اصیل آنان گردیده است، به خوبی قابل سنجش و ارزیابی است. بروندادهای فرهنگ رفتاری شهروندان هر یک از کشورهای مذکور شباهت زیادی با شهروندان دیگر کشورها به خصوص صادرکنندگان ارزش‌های فرهنگی همچون ایالات متحده‌ی آمریکا و اروپای غربی پیدا کرده است. از سوی دیگر کشورهایی که به دلیل بحران‌های سیاسی و امنیتی، حوزه‌ی فرهنگ و امنیت فرهنگی در آن‌ها جزو اولویت‌های نخستین محسوب نمی‌شود نیز بیشتر تحت تاثیر جریان جهانی شدن هستند. کشورهایی نظیر افغانستان، سوریه، عراق، لیبی و... در آینده‌ی نه چندان دور با تغییر الگوهای فرهنگی و نهایتاً تغییر ماهیت و اصالت فرهنگی خود که از زمینه‌های تهدید امنیت فرهنگی محسوب می‌شوند، مواجه خواهند بود. به خصوص، در مورد کشور جمهوری افغانستان به نظر می‌رسد، به دلیل عدم کنترل دولت بر فرهنگ و نهادهای فرهنگی و جریان نوسازی غربی کشور طی سالیان اخیر و تاحدودی افسارگسیختگی ارزشی نسل جوان که ناشی از افراط حاکمیت رژیم بنیادگرای طالبان و رهایی از بندهای اسارت فرهنگی و ارزشی حکومت‌های سلفی و افراطی حاکم بر افغانستان می‌باشد، به وضعیت بدتری دچار خواهد شد.

۴-۲. بحران پناهجویان و نقض امنیت فرهنگی اروپا

هم زمان با تشدید التهابات سیاسی و نظامی خاورمیانه و برخی مناطق شمال آفریقا

¹ Super Stars

همچون سوریه، عراق، فلسطین، اریتره، مالی، گامبیا و سومالی، همچنین وضعیت اقتصادی بغرنج شبه جزیره بالکان در جنوب شرق اروپا همچون کشورهای آلبانی، کوزوو، مونته نگرو، بوسنی و هرزگوین و صربستان، به علاوه، برخی مسائل حقوق بشری از جمله نوع آزادی‌ها و عدم توسعه یافتگی مدنی مناطقی از آسیای جنوبی همچون افغانستان، پاکستان و بنگلادش باعث شده تا سیل عظیمی از مردم آسیب دیده، نیازمند و تحول خواه با مقصد قرار دادن «اروپا» به عنوان بستی برای بنا ساختن کاخ آرزوهای خود، به این منطقه از جهان مهاجرت کنند. هم زمانی این مهاجرت‌ها و گستردگی حجم آن‌ها، هم چنین ابعاد مختلف و اثرگذار سیاسی، امنیتی، فرهنگی و اقتصادی مختلف این موضوع، به ظهور پدیده نوینی در روابط بین‌الملل منجر شده که از آن به نام «بحران مهاجران»^۱ یا «بحران پناه جویان»^۲ نام برده می‌شود.

فارغ از این که چه تعداد از این مهاجران، درخواست پناهندگی خواهند کرد و فارغ از اینکه کدام کشور نهایتاً مأمن و مأوای آن‌ها خواهد شد، باید پذیرفت که اروپا با حجم انبوهی از مهاجرانی روبرو است که با فرهنگ‌ها و هویت‌های متفاوتی به سوی آن سرازیر شده اند. طبق آمارهای سازمان بین‌المللی مهاجرت^۳، در سال ۲۰۱۵ بیش از ۳ هزار و ۷۷۰ مهاجر هنگام عبور از دریای مدیترانه غرق شده اند که بسیاری از آن‌ها در مسیر بین سواحل شمال آفریقا و ایتالیا و بیش از ۸۰۰ نفر نیز در آب‌های دریای اژه بین ترکیه و یونان غرق شده اند. بدیهی است افرادی که این چنین حیات و زندگی خویش را در کف دستان خود گرفته و راهی مسیر صعب العبور مهاجرت شده اند، مطالباتی دارند و به دنبال کسب وضعیت بهتری از آنچه که در آن بوده اند هستند. به شرط ورود مهاجران و استقرار رسمی آن‌ها در جوامع اروپایی، باید توجه داشت که مهاجران، هویت، خاستگاه و مطالبات فرهنگی‌شان را نیز با خود به اروپا می‌آورند و طبیعتاً خواهان تحقق حداکثری مطالبات فرهنگی خود که عمدتاً متفاوت با فرهنگ حاکم بر اروپا است، هستند. این موضوع در تقابل با ارزش‌های تمدن اروپایی می‌تواند

¹ Migrant Crisis

² Refugee Crisis

³ International Organization for Migration(IOM)

سرآغاز بروز و ظهور اختلافات فرهنگی، درگیری‌های اجتماعی و نهایتاً چالش‌های امنیتی شده و بدین ترتیب اروپا را ناخواسته وارد بحران «امنیت فرهنگی» نماید. تقابل حقوق فرهنگی پناه جویان و امنیت فرهنگی اروپا را می‌توان یکی از زمینه‌های بروز شورش‌های داخلی آینده اروپا دانست که کار بسیاری از کشورهای این قاره پهناور را با دشواری روبرو خواهد کرد. اروپا تنها در صورت احیاء گفت‌وگوهای پایبندی به موازین بین‌المللی حقوق بشر به ویژه در بخش‌های مورد غفلت واقع شده آن، مانند حقوق فرهنگی بشر - و اجرا و پایبندی به آن‌ها است که می‌تواند زمینه همزیستی مسالمت آمیز مردم و پناه‌جویان را در سرزمین‌های خود فراهم آورد. دولت‌های اروپایی تنها با پرهیز از ترس ناشی از اجرای حقوق فرهنگی بشر و تمسک به موازین بین‌المللی در مورد حقوق فرهنگی انسان‌ها است که می‌توانند از شورش‌های اجتماعی آسیب‌رسان و یا جدایی طلب جلوگیری کرده و از سوی دیگر، امنیت فرهنگی خود را در تقابل با هویت و فرهنگ‌های وارداتی حفظ و مصون دارد. این موضوع در مورد کشورهای که به پذیرش پناه جویان احتیاج دارند، مانند آلمان، بسیار ضروری‌تر به نظر می‌رسد (طاهری حاجی وند، ۱۳۹۵).^۱

۴-۳. تهاجم فرهنگی و نقض امنیت فرهنگی جوامع

در کنار مقوله‌ی تبادل فرهنگی، وجود مسئله‌ی دیگری به نام «تهاجم فرهنگی» موضوع مطالعات متخصصان روابط بین‌الملل در سال‌های اخیر بوده است. تهاجم فرهنگی که عبارت است از جریان تهاجم عامدانه و سیستماتیک به فرهنگ یک ملت با هدف تضعیف مبانی ارزشی، هویتی و فرهنگی و با استفاده از انواع ابزارهای کارآمد در این زمینه، یک حرکت خلاف حقوق بین‌الملل، حقوق بشر و به ویژه حقوق فرهنگی بشر و بر علیه امنیت فرهنگی یک کشور است. حرکت‌های تهاجمی بین‌المللی علیه فرهنگ و هویت برخی کشورها که نظام سیاسی آن‌ها مبتنی بر نظام ارزش‌ها است، همانند آن‌چه که از سوی برخی کشورها نظیر آمریکا و اروپا علیه جمهوری اسلامی ایران، برخی کشورهای مسلمان و انقلاب‌های آزادی خواهانه و استقلال طلبانه و حتی بر علیه

^۱ برای مطالعه بیشتر رک: طاهری حاجی وند، احسان (۱۳۹۵). "بحران پناهجویان و امنیت فرهنگی اروپا". سایت دیپلماسی ایرانی، تاریخ انتشار: ۲ اسفند ۱۳۹۵، دسترسی در: <http://www.irdiplomacy.ir/fa/page/1967229>

بحران شناسی فرهنگی روابط بین الملل در سال ۲۰۱۶ بر اساس مدل مکعب بحران هرمان .....

کشوری همچون روسیه در حال وقوع است، از مصادیق بحران ساز در عرصه‌ی روابط بین‌الملل به شمار می‌رود. بحران‌ها یا از طریق پاسخ متقابل و ورود در یک معمای امنیت فرهنگی است و یا از طریق تغییر توازن فرهنگی یک کشور که قابلیت دفاع و حفظ امنیت فرهنگی خود را نداشته است خواهد بود.

نتیجه	شدت	زمان	تهدید	میزان آگاهی	نوع بحران	محل وقوع بحران	علت	بحران فرهنگی	
پاکسازی فرهنگی و هویتی	شدید	بلند (در بسیاری موارد غیر قابل جبران)	شدید	قابل پیش بینی	F (برنامه ای)	عراق استان نینوا شهرستان موصل	داعش	تخریب کلیسای ساعت	
						عراق استان نینوا	داعش	تخریب دیوار باستانی آشوری	
						سوریه منطقه پالمیرا	داعش	تخریب بخشهایی از قلعه پالمیرا	
		بلند (در بسیاری موارد غیر قابل جبران)	شدید	غافلگیری	B (نوظهور)	هندوستان دهلی نو	آتش سوزی	نابودی موزه ملی تاریخ طبیعی دهلی نو	
						هندوستان کولام پاراوور	آتش سوزی	نابودی معبد پوتینگال	
						ایتالیا	زلزله	نابودی کلیسای سنت آگوستینو	
	کوتاه	شدید	قابلیت پیش بینی	E (افکاسی)	رومانی	طبیعی	فروریختن برج روتباو		
					میانمار روهینگیا راخین / کاچین / شان	دولت برمه	نابردباری مذهبی در میانمار		
					بحرین	دولت بحرین	نابردباری مذهبی در بحرین		
	تخریب میراث فرهنگی و آثار باستانی								
	نقض حقوق فرهنگی بشری								
	نقض حقوق و آزادیهای مذهبی								

جدول ۱۳: بحران‌های فرهنگی روابط بین‌الملل در سال ۲۰۱۶

بحران فرهنگی		علت	محل وقوع بحران	نوع بحران	میزان آگاهی	تهدید	زمان	شدت	نتیجه
نقص امنیت فرهنگی	پروژه/پروژه جهانی شدن	قدرتهای جهانی	افغانستان و کشورهای شوروی سابق	F (برنامه ای)	قابل پیش بینی	شدید	بلند (در بسیاری موارد غیر قابل جبران)	شدید	ناپودی نوع فرهنگی
	بحران پناهجویان	کشورهای درگیر در مخاصمات	اروپا						نقص امنیت فرهنگی اروپا
	تهاجم فرهنگی	قدرتهای جهانی	ایران عراق لبنان فلسطین روسیه						پاکسازی فرهنگی و هویتی

۵. تجزیه و تحلیل داده‌ها

همان‌طور که در روش شناسی پژوهش حاضر، در مورد سازوکار مدل موسوم به «مکعب بحران» چارلز هرمان توضیحاتی ارائه گردید، در قالب این مدل، هشت وجه و حالت از ترکیب سه عامل «زمان»، «تهدید» و «میزان آگاهی» به وجود می‌آید که نشان دهنده وضعیت بحران‌های مختلف در سطح برداری یک مکعب فرضی است.

در بحران شناسی فرهنگی روابط بین‌الملل در سال ۲۰۱۶ میلادی و پس از تطبیق هر یک از بحران‌ها بر اساس سه فاکتور فوق‌الذکر در هر یک از بحران‌ها می‌توان دریافت که بحران «تخریب کلیسای ساعت، تخریب دیوار باستانی آشوری و نابودی بخش‌هایی از قلعه پالمیرا» را می‌توان در دسته بحرانهای برنامه‌ای (F) قرار داد که بر این اساس این بحران قابل پیش‌بینی بوده و دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری بلندمدت است و در نهایت نیز منجر به پاکسازی فرهنگی و هویتی جوامع می‌گردد.

همچنین بحران «نابودی موزه تاریخ طبیعی دهلی نو، معبد پوتینگال و کلیسای سنت آگوستینو و فروریختن برج روتباو» را نیز می‌توان از نوع بحران‌های نوظهور (B) دانست که بر این اساس این بحران غافلگیرانه بوده و دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری بلندمدت بوده و نهایتاً منجر به پاکسازی هویتی جوامع خواهد شد. از سوی دیگر بحران «نابردباری مذهبی در میانمار و بحرین» را می‌توان در دسته بحران‌های انعکاسی (E) قرار داد که در این صورت، این بحران از نوع بحران‌های قابل پیش‌بینی بوده که دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری کوتاه مدت است و نتیجه آن پاکسازی مذهبی خواهد بود. در مورد «پروژه یا پروسه جهانی شدن، بحران پناهجویان و تهاجم فرهنگی» نیز می‌توان گفت که هر سه مورد این بحران‌ها از نوع بحران‌های برنامه‌ای (F) و قابل پیش‌بینی بوده که دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری بلندمدت می‌باشند و منجر به نابودی تنوع فرهنگی، نقض امنیت فرهنگی اروپا و پاکسازی هویتی خواهند شد.

۶. نتیجه‌گیری

گونه‌شناسی بحران‌های فرهنگی و بررسی تأثیرات آن بر سیاست و روابط بین‌الملل، همواره از موضوعات مغفول میان رشته‌ای اندیشمندان و پژوهشگران سیاسی و بین‌المللی بوده و از این رو، تهیه و تدوین پژوهش جاری نیز در راستای این حوزه‌ی موضوعی صورت پذیرفته است. نوع‌شناسی و مورد پژوهی بحران‌های فرهنگی، در حقیقت، عاملی در راستای مدیریت بحران‌های سیاسی و بین‌المللی است و یک موضوع مهم برای تحقیق و پژوهش و غنابخشی به محتواهای میان رشته‌ای علوم سیاسی و روابط بین‌الملل است. در این مقاله تلاش شد تا پس از بررسی مبانی و مفاهیم بحران و بحران‌های فرهنگی و ویژگی‌ها و تأثیرات عمومی آن‌ها بر سیاست، پاسخ‌هایی برای این سؤال که «بحران‌های فرهنگی روابط بین‌الملل در سال ۲۰۱۶ میلادی براساس مدل مکعب بحران چارلز هرمان چگونه واکاوی و تفسیر می‌شوند؟» یافت شود. در این راستا این فرضیات مورد بررسی قرار گرفت که: «تخریب کلیسای ساعت، دیوار باستانی آشوری و بخش‌هایی از قلعه پالمیرا از نوع بحران‌های برنامه‌ای و قابل پیش‌بینی بوده که دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری بلندمدت است و منجر به پاکسازی فرهنگی و هویتی می‌گردد. همچنین نابودی موزه تاریخ طبیعی دهلی نو، معبد پوتینگال و کلیسای

سنت آگوستینو و فروریختن برج روتباو از نوع بحران‌های نوظهور و غافلگیرانه بوده که دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری بلندمدت بوده و منجر به پاکسازی هویتی خواهد شد. از سوی دیگر نابردباری مذهبی در میانمار و بحرین از نوع بحران‌های انعکاسی و قابل پیش‌بینی بوده که دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری کوتاه مدت است و منجر به پاکسازی مذهبی می‌گردد و نهایتاً پروژه یا پروسه جهانی شدن، بحران پناهجویان و تهاجم فرهنگی نیز از بحرانهای برنامه‌ای و قابل پیش‌بینی بوده که دارای تهدید شدید و زمان اثرگذاری بلندمدت می‌باشد و منجر به نابودی تنوع فرهنگی، نقض امنیت فرهنگی اروپا و پاکسازی هویتی می‌گردد». یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بحران‌های فرهنگی عمدتاً ناشی از تضعیف، تحریف و یا تغییر هویت، فرهنگ و مولفه‌های فرهنگی است. این بحران‌ها گاهی موجب نوعی استحاله‌ی فرهنگی و ارزشی، از بین رفتن تنوع فرهنگی و امتیازات فرهنگ‌های مختلف، نقض حقوق اقلیت‌های فرهنگی و قومی، از بین رفتن سنت‌ها و اصالت فرهنگ‌ها، همگونی و اتحادهای درون فرهنگی و درون تمدنی و درگیری‌های فرهنگی و قومی میان اقوام و گروه‌ها و مذاهب مختلف خواهد شد. تاثیر اصلی و اساسی بحرانهای فرهنگی بر ایجاد تزلزل در نظام ارزشی حاکم بر ساختار است که می‌تواند آغازگر بحران‌های بزرگ و چه بسا غیرقابل کنترل باشد. از سوی دیگر، اثر ثانویه‌ی بحران‌های فرهنگی، یک اثر حقوقی است و عبارت از نقض ترتیبات حقوقی حقوق بین‌الملل، حقوق بشر و به ویژه حقوق فرهنگی بشر است. و در نهایت، بحران‌های فرهنگی، شامل گونه‌هایی از جمله بروز نابردباری‌های فرهنگی و مذهبی، ظهور افراط‌گرایی، رادیکالیسم و بنیادگرایی‌های دینی، عدم برابری و مانع همکاری‌های دو و چند جانبه‌ی فرهنگی و مذهبی خواهد شد. از این رو گزیری نیست جز پابندی به تنوع فرهنگی، حقوق فرهنگی و همکاری در راه ایجاد صلح و آموزش افکار عمومی و آگاهی‌های جهانی.

منابع

- آشتیانی، منوچهر (۱۳۸۸). درآمدی به بحران‌شناسی جامعه‌شناسی جهانی معاصر، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی
- برجر، مایکل (۱۳۸۲). بحران در سیاست جهان، ترجمه میرفردین قریشی، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی
- بیات، محسن (۱۳۸۸). فرهنگ در نظریه‌های روابط بین‌الملل؛ محرک جنگ یا صلح، مجله مطالعات میان‌فرهنگی، ۹، ۵۲-۲۷
- جمالی، حمیدرضا (۱۳۸۸). عوامل موثر بر حمایت بین‌المللی و ارتقای حقوق فرهنگی بشر، فصلنامه مطالعات میان‌فرهنگی، ۱۰، ۱۲۰-۹۵
- جمشیدی، محمدحسن، نقدی، فرزانه (۱۳۹۶). فرهنگ به مثابه قدرت در روابط بین‌الملل؛ قدرت فرهنگ در برابر فرهنگ قدرت، فصلنامه سیاست جهانی، ۱۹، ۴۱-۷
- دل و کیو، جورجو (۱۳۸۰). تاریخ فلسفه‌ی حقوق، ترجمه جواد واحدی، تهران: نشر میزان
- دورتیه، ژان فرانسوا (۱۳۸۹). انسان‌شناسی: نگاهی نو به تحولات جسمانی، فرهنگی و روانشناختی انسان، ترجمه جلال‌الدین رفیع فر، تهران: خجسته
- دولو، لویی (۱۳۸۴). فرهنگ فردی و فرهنگ جمعی، ترجمه عباس باقری، تهران: نشر فرزاد
- رضایی، علی رضا، ترابی، قاسم (۱۳۸۹). تبیین جایگاه فرهنگ در نظریه‌های سیاست و روابط بین‌الملل: فرهنگ به عنوان عرصه‌ای برای تعامل یا تقابل، مجله علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، ۱۳، ۸۲-۵۳
- سلیمی، حسین (۱۳۷۹). فرهنگ گرای، جهانی شدن و حقوق بشر، تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه
- طاهری حاجی‌وند، احسان (۱۳۹۵/۱۲/۰۲). بحران پناهجویان و امنیت فرهنگی اروپا، سایت دیپلماسی ایرانی
- طاهری حاجی‌وند، احسان، جمالی، حمیدرضا (۱۳۹۵). منشاء انسان‌شناختی حقوق فرهنگی بشر، مجله مطالعات میان‌فرهنگی، ۱۱، ۲۹، ۱۱۱-۸۱
- قوام، عبدالعلی (۱۳۹۳). روابط بین‌الملل نظریه‌ها و رویکردها، تهران: سمت
- کاظمی، سید علی اصغر (۱۳۶۶). مدیریت بحران‌های بین‌المللی، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی
- کوئن، بروس (۱۳۸۸). مبانی جامعه‌شناسی، ترجمه علامعباس توسلی و رضا فاضل، تهران: سمت
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۴). تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل، تهران: سمت
- نقیب‌زاده، احمد (۱۳۷۹). فرهنگ، سیاست و روابط بین‌الملل، مجله سیاست خارجی، ۱، ۱۶۷-۱۸۶
- واعظی، محمود (۱۳۹۰). بحران‌های سیاسی و جنبش‌های اجتماعی در خاورمیانه: نظریه‌ها و

روندها، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی

- 2016 Annual Report of US Commission on International Religious Freedom (Available on: <https://www.uscirf.gov/reports-briefs/annual-report/2016-annual-report>)
- 2017 Statement of UN Special Rapporteur in the Filed of Cultural Rights (at the 34th Session of the Human Rights Council, Geneva, by Karima Bennouna) (Available on: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/CulturalRights/Pages/ImpactFundamentalismAndExtremism.aspx>)
- 2017 Annual Report of Human Rights Watch (Available on: <https://www.hrw.org/world-report/2017>)
- Amnesty International Annual Report 2016/17 (Available on: <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2017/02/amnesty-international-annual-report-201617/>)
- Report of Global Peace Index in 2016- Ten Edition, by Institute for Economics and Peace (IEP), (Available on: <http://www.economicsandpeace.org/reports>)
- Bidney, David (1946). "The Concept of Cultural Crisis", *American Anthropologist*, (48), 534- 552
- Holden, John (2006). *Cultural Value and the crisis of Legitimacy*, London: Demos
- AraNews (2016). "ISIS extremists bomb historic church in Mosul", <http://www.aranews.net/2016/04/isis-extremists-bomb-historic-church-mosul>, (10/12/2016)
- Artnet News (2016). "Experts Fear Earthquake Damaged Cultural Heritage in Italy", <https://www.news.artnet.com/art-world/devastation-cultural-heritage-italy-earthquake-621044>, (22/01/2017)
- AskaNews (2017). "Sisma, Mibact: riunione a Rieti su patrimonio culturale ferito", http://www.askanews.it/cronaca/2017/01/18/sisma-mibact-riunione-a-rieti-su-patrimonio-culturale-ferito-pn_20170118_00250, (05/01/2017)
- HindustanTimes (2016). "As it happened: 110 dead in Kerala temple fire, Modi meets CM Chandy", <http://www.hindustantimes.com/india/massive-fire-at-kerala-temple-at-least-50-feared-dead/story-wFRIOOZ8cAoTPK2d5QnVQJ.html>, (19/10/2016)
- IndiaToday (2016). "Delhi Museum fire: Safety systems failed, priceless exhibits gutted", <http://www.indiatoday.intoday.in/story/massive-fire-erupts-at-national-museum-of-natural-history-in-new-delhi/1/651547.html>, (27/11/2016)
- IraqiNews (2016). "ISIS detonates large parts of Nineveh historical wall", <http://www.iraqinews.com/iraq-war/isis-detonates-large-parts-nineveh-historical-wall>, (01/11/2016)
- Puttingal Temple Website (2016). "Temple History", <http://www.puttingaltemple.org/index.php/the-temple/temple-history>, (27/11/2016)
- RomaniaJournal (2016). "Tower of Rotbav Fortified Church goes to wreck", <http://www.romaniajournal.ro/tower-of-rotbav-fortified-church-goes-to-wreck>,

بحران شناسی فرهنگی روابط بین الملل در سال ۲۰۱۶ بر اساس مدل مکعب بحران هرمان .....

(11/10/2016)

Russia Today (2016) .Over 100 dead in temple fire in South India after firecrackers cause 'massive blast, <https://www.rt.com/news/339079-hindu-temple-fire-kollam-india>, (11/11/2016)

Syrian Arab News Agency (2016)..Palmyra Castle partially damaged due to ISIS acts, plans to restore it to its former glory, <http://www.sana.sy/en/?p=72903>, (05/01/2017)

The Times of India (2016) . Massive fire destroys Delhi's National Museum of Natural History, parts of FICCI building also damaged, <http://www.timesofindia.indiatimes.com/city/delhi/Massive-fire-destroys-Delhis-National-Museum-of-Natural-History/articleshow/51988052.cms>, (20/01/2017)

The World Fact Book (2016) . EastAsia/Southeast/Burma, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bm.html>, (20/01/2017)

TheGuardian (2016) . Fire guts Delhi's natural history museum, <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/26/massive-fire-guts-delhis-natural-history-museum>, (20/01/2017)